

ВІДГУК

**офіційного опонента кандидата юридичних наук, професора
КРАВЧУКА ОЛЕГА ВІКТОРОВИЧА на дисертацію
КОВАЛЬОВА КОСТЯНТИНА МИКОЛАЙОВИЧА «Основи
методики судової експертизи встановлення давнини
виготовлення документа», поданої на здобуття ступеня доктора
філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю
081 «Право»**

Актуальність теми. Значення документа у сучасному цивілізованому світі важко оцінити. Здатність створювати та використовувати документи є одним із важливих факторів розвитку суспільства. Але серйозною проблемою сучасного перехідного суспільства за масштабністю поширення та за глибиною проникнення в усі сфери суспільного та економічного життя є підробки документів або інший обман, що пов'язаний із часом їхнього створення. Зазначене негативно впливає на становлення громадянського суспільства в Україні і стає найбільш відчутним у господарських та цивільно-правових відносинах, у роботі органів державної влади тощо, створює реальну загрозу економічній безпеці держави.

Для подолання такого явища, як підробка документів (або іншого обману, пов'язаного із часом їхнього створення) необхідним є комплексний підхід до розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, де необхідно встановити давність виготовлення документа. Тобто, розробка та впровадження заходів зі створення та дослідження методики судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа є необхідною. Значне доказове значення в процесі досудового розслідування злочинів поряд із залученням спеціалістів, допитом експертів в суді, надання ними консультацій, має судова експертиза як одна з основних форм використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві. Власне експертизи є ключовим елементом розслідування кримінальних правопорушень, адже саме так встановлюються факти, які мають значення для правильного вирішення кримінального провадження, від яких залежить не тільки міра покарання, але і можливість притягнення фігурантів до кримінальної відповідальності.

Актуальність роботи підкреслюється й тим, що обрана тема дослідження відповідає як загальнодержавним, так і відомчим пріоритетам стосовно забезпечення національної безпеки та протидії злочинності. Дисертація ґрунтується на положеннях Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015–2020 роки, затвердженої Указом Президента України від 20 травня 2015 року № 276/2015, і Стратегії розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2020 року, затвердженої розпорядженням Кабінету Міністрів України від 15 листопада 2017 року. Тема роботи відповідає Переліку пріоритетних напрямів наукового забезпечення діяльності органів внутрішніх справ України на період 2015–2019 років, затвердженому наказом Міністерства внутрішніх справ (МВС) України від 16 березня 2015 року № 275, тематиці наукових досліджень і науково-технічних (експериментальних) розробок на 2020–2024 роки, затвердженій наказом МВС України від 11 червня 2020 року № 454; вона передбачена планами науково-дослідних і дослідно-конструкторських робіт Національної академії внутрішніх справ. Тема дисертаційного дослідження затверджена рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 27 листопада 2018 року (протокол № 18).

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації.

Наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані здобувачем, у своїй більшості є обґрунтованими і переконливими.

Автором використано значну кількість вітчизняних та зарубіжних літературних джерел, законодавчі та підзаконні нормативні акти України. Список використаних джерел складає 280 найменувань.

Дисертант у роботі спирається на доволі значну за обсягом емпіричну базу, яка включає в себе зведені дані анкетування 65 працівників Експертної служби МВС України, науково-дослідних інститутів судової експертизи при Міністерстві юстиції України; вивчення матеріалів 237 судових експертиз й експертних досліджень документів; аналітично-довідкові та статистичні дані МВС України, Міністерства юстиції України, Експертної служби МВС України, науково-дослідних інститутів судової експертизи Міністерства юстиції України, Національної поліції України, Державної прикордонної служби України, Служби безпеки України.

Уміле використання широкого спектру сучасних методів наукового пошуку також позитивно вплинуло на ступінь обґрунтованості сформульованих висновків і рекомендацій.

Достовірність і новизна наукових положень, висновків і рекомендацій визначається тим, що запропонована наукова робота є одним з перших в Україні досліджень теоретичних, практичних і методичних засад проведення судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа, які залишаються невирішеними в повному обсязі та є пріоритетними напрямками прикладних досліджень науково-дослідних установ судових експертиз. До найбільш вагомих наукових положень дисертації, що характеризуються новизною, на думку опонента, слід віднести такі:

1) *вперше* – визначено поняття документа як об'єкта судово-технічної експертизи встановлення давнини його виготовлення. Зокрема, це матеріальний носій юридично значущої інформації, оформлений згідно з вимогами на папері або його замінниках, що знаходиться в придатному для експертного дослідження стані чи залишив на собі або містить ознаки про технологію виготовлення, певні обставини чи події, які відбувалися в певний проміжок часу, різноманітні зміни, що були в нього внесені випадково або навмисно та можуть бути виявлені експертом і мати значення для встановлення істини у справі; сформульовано визначення спеціальних знань у галузі криміналістичного документознавства як систематизованих професійних знань з різних галузей науки і техніки, а також практичні уміння й навички комплексного дослідження документів, яких набуває експерт під час навчання за відповідною програмою підготовки, проведення наукових досліджень і практичної роботи з дослідження документів, які використовують для встановлення обставин справи й надання обґрунтованого висновку експерта на поставлені йому судом чи учасниками (сторонами) провадження запитання; обґрунтовано та запроваджено окрему експертну спеціальність 2.4 «Дослідження давнини виготовлення документа» з підготовки судових експертів у галузі технічної експертизи документів за спеціально розробленою та в належному порядку затвердженою програмою відповідної підготовки; сформовано загальні положення методики проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа, у якій наведено перелік складових документа, що підлягають дослідженню, визначено чіткий алгоритм дій судового експерта на кожній стадії проведення дослідження та порядок оформлення результатів здійсненого дослідження;

2) *удосконалено* – ієрархічну структуру експертних завдань при визначення давнини виготовлення документа під час судово-технічної експертизи документів, серед яких виокремлено типові й конкретні завдання, зокрема для встановлення абсолютної та відносної давнини виготовлення документа, окреслено їхні відмінні ознаки; класифікацію методів судово-технічної експертизи встановлення давнини документа за критеріями

спільності й субординації; цільового призначення; ступенем впливу на об'єкт; суттю явищ, які покладено в основу метода; механізмом застосування; видом і характером властивостей, які досліджуються, що надає можливість експерту формувати чіткий поетапний алгоритм експертного дослідження для отримання обґрунтованого й достовірного результату; характеристику складових документа (реквізити, зміст і матеріал документа), які містять інформацію про час складання документа, внесення відповідних змін у документ і можуть бути виявлені в процесі експертного дослідження встановлення давнини виготовлення документа; наукові положення про особливості підготовки та призначення експертизи встановлення давнини документа, на предмет доцільності, обґрунтованості її проведення в конкретному випадку й меж можливостей судової експертизи в наданні відповідей на питання, які цікавлять ініціатора;

3) *отримало подальший розвиток* – періодизація розвитку криміналістичного документознавства шляхом виокремлення історичних періодів формування експертних досліджень з метою визначення давнини виготовлення документів: перший період (до кінця XIX ст.) – зародження елементів криміналістичних знань, коли було юридично визнано необхідність проведення експертиз документів; другий період (кінець XIX ст. – кінець 70-х років XX ст.) – утворення системи криміналістичних знань на підставі технічного дослідження документів; третій період (від кінця 70-х років XX ст. – до сучасності) – диференціація криміналістичних знань і формування експертної спеціальності з технічного дослідження документів – визначення давнини їхнього виготовлення; положення про науково-теоретичні засади здійснення судово-експертної діяльності в галузі судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа, серед яких: законність, незалежність судового експерта, повнота й об'єктивність судово-експертних досліджень, максимальне збереження об'єктів дослідження та практичні навички проведення експертного дослідження із застосуванням сучасного обладнання; вимоги до формування матеріалу (досліджуваного й порівняльного) для проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа, причому увагу акцентовано на співставленні й повноті порівняльних зразків, зазначення питання щодо знищення документа, взяття проб, вирізок зі штрихів тощо; рекомендації щодо логіко-процесуальної та спеціальної оцінки висновку експерта слідчим, судом, шляхом вивчення його змісту, окремих елементів вступної, дослідницької та заключної частин, допиту експерта й зіставлення з іншими матеріалами в кримінальному, адміністративному, господарському та цивільному судочинстві.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що сформульовані в дисертації наукові положення, висновки та рекомендації впроваджено та використовуються у: *науково-дослідній діяльності* – як теоретичне підґрунтя для подальшого розвитку й удосконалення теоретичних і методичних засад експертизи встановлення давнини документа (акт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка від 22 листопада 2021 року, акт Донецького державного університету внутрішніх справ 30 листопада 2021 року); *практичній діяльності* під час проведення судових експертиз й експертних досліджень, підготовки працівників Експертної служби МВС України за експертною спеціальністю 2.4 «Дослідження давнини виготовлення документів» (акт Державного науково-дослідного експертно-криміналістичного центру МВС України від 3 грудня 2021 року); *освітньому процесі* закладів вищої освіти під час викладання навчальних дисциплін «Криміналістика», «Судова експертологія», «Застосування криміналістичної техніки при проведенні слідчих (розшукових) дій», підготовці навчально-методичних і довідкових матеріалів (акт Хмельницького університету управління та права імені Леоніда Юзькова від 13 грудня 2021 року, акт Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка від 21 листопада 2021 року, акт Донецького державного університету внутрішніх справ від 30 листопада 2021 року); *реалізовані в нормативних актах* МВС України щодо створення нової експертної спеціальності 2.4 «Дослідження давнини документів» (наказ МВС України «Про затвердження Положення про Експертно-кваліфікаційну комісію МВС та порядок проведення атестації судових експертів Експертної служби МВС» від 21 вересня 2020 року № 675, зареєстровано в Міністерстві юстиції України 8 січня 2021 року за № 22/35644); спеціалізованого структурного підрозділу (наказ МВС України «Про створення сектору дослідження давнини документів в Київському НДЕКЦ МВС України» від 26 лютого 2021 року № 150); програми підготовки працівників Експертної служби МВС України як судових експертів за експертною спеціальністю 2.4 «Дослідження давнини виготовлення документів», схваленої Науковою радою Експертної служби МВС України, протокол № 72 від 8 липня 2021 року).

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження викладено в 11 наукових публікаціях, а саме: чотири статті – у виданнях, що входять до переліку наукових фахових видань України, одна стаття – у науковому періодичному виданні іноземних держав, дві публікації – у збірниках матеріалів міжнародних науково-практичних конференцій тощо. Також автором розроблено чотири методичні рекомендації, які використовуються практичними працівниками судовими експертами під час

безпосереднього проведення судових експертиз та суттєво відображають наукові результати дисертації.

Оцінка змісту дисертації. Автор правильно визначає мету дослідження і відповідно до неї завдання дослідження, а саме: сформулювати визначення документа як об'єкта дослідження в галузі криміналістичного документознавства загалом і судово-технічній експертизі встановлення давнини виготовлення документа зокрема; визначити складові (реквізити) документа, які підлягають експертному дослідженню під час встановлення давнини документа; запропонувати дефініцію спеціальних знань у галузі криміналістичного документознавства, якими повинен володіти судовий експерт-документознавець; виокремити науково обґрунтовані підстави утворення нової судово експертної спеціальності – визначення давнини документа, формування в судового експерта комплексу спеціальних знань і практичних навичок, необхідних для вирішення питання про давнину документа; охарактеризувати структуру експертних завдань, які вирішує судовий експерт під час встановлення давнини документа, окреслити їхні визначальні ознаки; здійснити класифікацію методів судової експертизи для встановлення давнини документа й визначити послідовність їхнього застосування залежно від конкретних реквізитів документа, які досліджує судовий експерт; сформулювати дефініцію поняття методики в криміналістичному документознавстві; систематизувати стадії проведення експертного дослідження, встановити порядок дій судового експерта на кожній з них; сформулювати загальні положення методики проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа; охарактеризувати особливості підготовки та призначення судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа; розробити рекомендації щодо оцінки висновків експертизи встановлення давнини документа слідчим, судом і використання його в кримінальному провадженні.

Перший розділ *«Теоретичні основи судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа»* присвячений аналізу генезу становлення документа як матеріального носія інформації; опрацьовано шляхи формування і вдосконалення поняття документа в галузі загального документознавства.

Дисертантом змістовно проаналізовано та визначено етапи розвитку криміналістичного поняття документа, запропоновано авторські поняття документа в галузі криміналістики як об'єкта експертного дослідження в галузі криміналістичного документознавства й технічної експертизи документів, зокрема з метою встановлення давнини його виготовлення. Виокремлено етапи розвитку криміналістичного документознавства,

формування науково-методичних засад дослідження документів для визначення давнини їхнього виготовлення, що умовно окреслені в контексті основних напрямків розвитку криміналістики і судової експертизи.

Аналіз практики та матеріалів наукових досліджень дав змогу автору окреслити перспективні напрями розширення можливостей судової експертизи документів з метою визначення давнини їхнього виготовлення, якими вбачаються: поглиблення їхньої комплексності; використання спеціальних знань, різних аналітичних і спеціальних методів криміналістичного дослідження документів; розвиток неруйнівних методів; автоматизація та комп'ютеризація процесів застосування методів; алгоритмізація процесів дослідження.

Заслуговує на підтримку позиція автора стосовно формулювання дефініції спеціальних знань у галузі криміналістичного документознавства, якими слід вважати систематизовані спеціальні професійні знання з різних галузей науки і техніки, а також практичні уміння й навички комплексного дослідження документів, яких набуває експерт чи спеціаліст під час навчання за відповідною програмою підготовки, проведення наукових досліджень і практичної роботи з дослідження документів, що використовують для встановлення обставин справи й надання обґрунтованого висновку експерта на поставлені йому судом чи учасниками (сторонами) справи запитання.

З огляду на обсяг спеціальних знань, якими мають володіти експерти-документознавці, науково обґрунтовано перспективні напрями розширення можливостей судової технічної експертизи документів, що передбачають створення нової експертної спеціальності – визначення давнини документа (індекс 2.4) і започаткування нових підходів до підготовки судового експерта.

У Другому розділі *«Методичні основи судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа»* аргументовано ієрархічність структури експертних завдань під час визначення давнини виготовлення документа, окреслено їхні характерні ознаки.

Автором сформовано визначення поняття та класифікацію експертних завдань у галузі криміналістичного документознавства під час визначення давнини виготовлення документів, «... можна стверджувати, що експертні завдання під час проведення експертного дослідження з метою визначення давнини виготовлення документа поділяють на дві групи: ідентифікаційні (дослідження об'єкта з метою його ототожнення за матеріально фіксованим відображенням на підставі збігу сукупностей загальних й індивідуальних ознак) і діагностичні (дослідження властивостей та стану об'єкта з метою встановлення змін, які відбулися в ньому, причин цих змін та їхній зв'язок з обставинами події) (стор. 86). Розроблено окремі пропозиції щодо напрямів

реалізації конкретних експертних завдань під час визначення давнини виготовлення документів, щоб розширити можливості судової технічної експертизи, що також можуть слугувати основою для формування відповідних методичних рекомендацій.

Здобувачем констатовано, що запропонована ним класифікація методів дасть змогу експерту сформувати чіткий поетапний план експертного дослідження, який забезпечить отримання обґрунтованого й достовірного результату.

Сформульовано окремі пропозиції щодо напрямів реалізації конкретних методів під час визначення давнини виготовлення документів з метою розширення можливостей судової технічної експертизи, що також можуть слугувати основою для розроблення відповідних методик і рекомендацій.

Запропоновано авторську дефініцію поняття методики в криміналістичному документознавстві як документа, що визначає систему методів, прийомів, правил і технічних засобів, що застосовує судовий експерт у певній послідовності під час дослідження об'єктів експертизи та встановлення фактичних даних.

Систематизовано стадії проведення експертного дослідження з метою встановлення давнини виготовлення документа. Окреслено завдання кожної зі стадій та порядок дій судового експерта під час проведення дослідження.

Сформовано загальні положення методики проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документів.

У розділі 3 *«Організація призначення та проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа»* визначено мету призначення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа, якою є: всебічне, повне, об'єктивне, комплексне дослідження наданих об'єктів, в результаті чого формують і надають науково обґрунтовані висновки про часові характеристики документів, отриманих у процесі збирання доказів, можливість існування певних фактів та явищ, їхню хронологічну послідовність, а також вирішення інших питань за допомогою використання спеціальних знань експертів у разі необхідності з'ясування часових зв'язків і відносин. Призначення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа передбачає три етапи (підготовчий, робочий і завершальний), кожному з яких притаманні певні особливості. Чітке дотримання рекомендацій з підготовки судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа забезпечує повноту, усебічність й об'єктивність проведення дослідження та формування висновків на поставлені питання щодо часових зв'язків і відносин в обставинах кримінального правопорушення. З метою ефективного проведення

судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа запропоновано переліки загальних і типових питань, що ставлять на вирішення експерту. Питання класифіковано залежно від об'єктів дослідження – щодо реквізитів документів, друкарських форм і матеріалів документів. Акцентовано, що в постанові (ухвалі) про призначення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа слід обов'язково зазначати питання про надання (або ненадання) дозволу на часткове знищення документа, взяття проб, вирізок зі штрихів тощо, і це є обов'язковим для виконання завдань щодо: визначення віку документа; встановлення послідовності виконання штрихів, що перетинаються. Сторона захисту, як і сторона обвинувачення, наділені повноваженнями щодо залучення експерта для проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа шляхом укладання договору з експертною установою.

Формуючи матеріал для проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа, особа – ініціатор експертизи забезпечує надання двох груп об'єктів: досліджуваних (документ, у якому мають бути (принаймні один із зазначених елементів): реквізити; зміст документа – підписи, текст (рукописні тексти, надруковані тексти), відтиски штампів, печаток, штемпелів, факсиміле; матеріали документа; а також порівняльні зразки (засоби й матеріали письма, різного виду порівняльний матеріал). Увагу зосереджено на структурних елементах документа, який є об'єктом судово-технічної експертизи встановлення давнини його виготовлення, а саме: реквізитах, змісту документа (текст, відтиски печаток і штампів, підписи), матеріали документа. Сформульовано їхні визначення, описано криміналістично значущі ознаки. Окреслено криміналістичні рекомендації щодо отримання порівняльних зразків, якщо постає необхідність провести судово-технічну експертизу встановлення давнини виготовлення документа за відбитками печаток (штампів), під час дослідження аркушів паперу або їхніх частин, документів, виготовлених за допомогою комп'ютерної техніки. Під час підготовки матеріалів для проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа рекомендовано залучати спеціалістів з метою науково обґрунтованого відбору порівняльних зразків для дослідження. Такі обізнані в галузі технічної експертизи документів особи правильно визначають необхідний обсяг і якість зразків для експертизи, забезпечать правильне їхнє пакування, надають рекомендації щодо збереження і транспортування об'єктів в експертну установу.

У кримінальному провадженні оцінку висновку експерта здійснюють дізнавач, слідчий, прокурор, слідчий суддя, суд, підозрюваний, обвинувачений, захисник, потерпілий, його представник, а також експерт, який склав висновок, керівник експертної установи. Учасники кримінального судочинства, ознайомившись з висновком експерта, спрямовують увагу на те, чи є він належний, допустимий і достовірний, а також чи експертиза встановлення давнини виготовлення документа відповідає засадам законності, незалежності судового експерта, усебічності, об'єктивності та повноти дослідження, використання сучасних досягнень науки і техніки, максимального збереження об'єктів дослідження. Експерт робить наукове обґрунтування походження встановлених ознак досліджуваних об'єктів, формулювання висновків щодо обставин давнини виготовлення документа, а отже, комплексну оцінку результатів проведеної експертизи. Виокремлено два аспекти оцінки висновку експерта, зокрема складеного за результатами судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа, які взаємопов'язані та взаємообумовлені: логіко-процесуальна та спеціальна оцінка висновку експерта в кримінальному провадженні. До логіко-процесуальної оцінки належить перевірка наявності підстав для призначення експертизи, належне оформлення документа про призначення експертизи, дотримання форми висновку експерта, відповідність між вступною, дослідницькою та заключною частинами висновку експерта, вивчення ілюстрацій, додатків до результатів експертизи тощо. Спеціальна оцінка висновку експерта щодо встановлення давнини виготовлення документа передбачає вивчення методики, застосовуваної експертом під час проведення дослідження, відповідність і зрозумілість відповідей (висновків) експерта питанням, вирішення яких було завданням експертизи, порівняння досліджень експертних експериментів і формулювання результатів експертизи. Окреслено основні положення оцінки висновку експерта, які рекомендовані під час вивчення вступної, дослідницької, заключної частин процесуального документа, складеного фахівцем за результатами судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа. Наведено підстави формування категоричного, умовно-категоричного і ймовірного висновків експерта за результатами проведення судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа. Зауважено про значення ймовірних висновків експерта щодо встановлення давнини виготовлення документа для процесу доказування в кримінальному провадженні.

Дискусійні положення та зауваження щодо дисертації. У загальному позитивно оцінюючи зміст рукопису дисертації, слід відзначити наявність

низки дискусійних питань, нечіткість і недостатню переконливість обґрунтування окремих положень, міркувань та висновків автора, зокрема:

1. У тексті дисертації досить детально проаналізовано фундаментальні наукові дослідження, підготовлені і захищені у спеціалізованих вчених радах України за період з 1950-х до 2000-х років українськими та іноземними науковцями, але не завжди видно ставлення дисертанта до пропозицій інших авторів і те, яким чином результати їхніх досліджень було використано в дисертації.

2. Автором на с. 138 дисертації автором зазначено, що «у ч. 5 ст. 110 КПК України визначено форму й структуру постанови, у якій викладають прийняте рішення органів досудового розслідування, прокурора, слідчого судді, суду». Але таке твердження є частково помилковим, адже рішення слідчого судді та судді у кримінальному провадженні щодо залучення експерта приймається у формі ухвали, а не постанови (ч. 2 ст. 369 КПК України).

3. У підрозділі 3.3. «Оцінка висновку експерта, складеного за результатами проведеної судово-технічної експертизи встановлення давнини виготовлення документа» автором зазначено процесуальний порядок та суб'єкти оцінки висновку експерта. Однак, на думку опонента, цей розділ істотно могло б підсилити, з точки зору реалізації емпіричних даних при науковому дослідженні, використання судових рішень, які містяться в Єдиному державному реєстрі судових рішень й у своїй мотивувальній частині викладають текстуальне відображення оцінки суддею висновку експерта.

Зазначені зауваження носять дискусійний характер, відображають власну наукову позицію опонента і можуть слугувати підставою для наукової дискусії під час прилюдного захисту дисертації. Зазначені зауваження не впливають на загальну позитивну оцінку дисертації.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам (повнота викладу дисертації в опублікованих працях; виконання вимог академічної доброчесності).

Основні положення дисертації з належним ступенем повноти були відображені у наукових статтях, підготовлених та опублікованих дисертантом, кількість і якість яких відповідає вимогам щодо публікацій, зарахованих за темою дисертації.

Аналіз тексту дисертації Ковальова К. М. «Основи методики судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа» свідчить про відсутність порушень автором вимог академічної доброчесності. У роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання ідей, тверджень і відомостей; дотримано вимоги норм законодавства про авторське право;

надано достовірну інформацію про результати наукової діяльності; використано методики дослідження та джерела інформації.

Викладені в дисертації рекомендації та конкретні пропозиції щодо удосконалення використання методики судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа є теоретично та практично обґрунтованими.

Тема дисертації є актуальною, сформульовані автором висновки та рекомендації є достатньо аргументованими, характеризуються науковою новизною та мають значення не лише для наук кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи, а й для правозастосовної практики. Дисертація відповідає науковій спеціальності, за якою здійснене дослідження.

ЗАГАЛЬНИЙ ВИСНОВОК:

Дисертація Ковальова Костянтина Миколайовича «Основи методики судової експертизи встановлення давнини виготовлення документа», подана на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» є самостійною завершеною науковою працею, містить нові науково обґрунтовані результати проведених досліджень, які розв'язують конкретне наукове завдання, що має істотне значення для наук кримінального процесу, криміналістики та судової експертизи, відповідає вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, Вимогам до оформлення дисертації, затверджених наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 року № 40 (зі змінами), а її автор Ковальов К. М. заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».

Опонент:

професор кафедри кримінального права та процесу

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

кандидат юридичних наук, професор

Олег КРАВЧУК

ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ

Провідний фахівець відділу кадрів

Хмельницького університету управління та права

імені Леоніда Юзькова

Олена КОВАЛЬ

«12» серпня 2022 р.